İSMÂİL BİN İSHÂK EL-EZDÎ

Büyük hadîs âlimlerinden ve Mâlikî mezhebinin en büyük fakîhlerinden. İsmi, İsmail bin İshâk bin İsmail bin Hammâd bin Zeyd bin Dirhem el-Ezdî olup; künyesi, Ebû İshâk'tır. Basra'da Cerîr bin Hâzimoğullarının âzâdlısı olup, 179 (m. 795)'de Basra'da doğmuştur. Şeyh-ül-İslâm, âlim ve fazîletler sahibi olan Ebû İshâk (radıyallahü anh) pek çok kıymetli kitaplar te'lîf etmiş ve bir de Müsned hadîs kitabı toplamıştır. 282 (m. 895)'de Zilhicce ayında Mekke-i mükerremede, haccettikten sonra vefât etmiştir.

İsmail bin İshâk, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Müslim bin İbrâhîm el-Ferâhîdî, Süleymân bin Harb el-Vâşicî Haccâc İbn-i Minhal, Amr bin Mezrûk, Muhammed bin Kesîr, Mesded bin Müserrid, Abdullah bin Seleme el-Ka'nebî, Abdullah bin Recâ', Ebû Velîd et-Tayâlisî, İbrâhîm bin Haccâc, Ahmed bin Yûnus, İsmail bin Ebî Üveys, Ali bin el-Medînî, İshâk bin Muhammed el-Fervî ve pekçok büyük âlimden ilim almış, hadîs-i şerîf öğrenmiş ve yazmıştır. İmâm-ı Kâlûn'dan kırâat ilmi öğrenen İsmail bin İshâk, Ahmed bin el-Ma'dil'den de Mâlikî fıkhını, Ali bin el-Medînî'den de hadîs ilminin inceliklerini, râvilerin durumunu anlatan illet ilmini öğrenmiştir.

Mûsâ bin Hârûn el-Hâfız, Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, Ebü'l-Kâsım el-Begâvî, Yahyâ bin Sa'îd, Ebû Amr Muhammed bin Yûsuf el-Kâdî, İbrâhîm bin Muhammed bin Arfe, Ebû Bekir bin el-Enbârî, Hüseyn bin İsmail el-Mehâmilî, Muhammed bin Muhallid ed-Devrî, Muhammed bin Ahmed el-Hâkimî, İsmail bin Muhammed es-Saffâr, Muhammed bin Amr, Ahmed bin Selmân en-Necâd, Mükrim bin Ahmed el-Kâdî, Ebû Bekr eş-Şâfiî ve bunlar gibi pek çok âlim, İsmail bin İshâk el-Ezdî'den hadîs-i şerîf almışlardır. İsmail bin İshâk'ın huzûrunda pek çok zât çeşitli ilimleri öğrenerek büyük âlim olmuşlardır.

Hatîb-i Bağdadî; "İsmail bin İshâk el-Ezdî; âlim, fazîletli, ilminde ve amelinde sağlam bir zât idi. Mâlikî mezhebini yayıp kendisi sened kabûl edilirdi. Müsned hadîs kitabı tasnif etti. Kur'ân-ı kerîm ilimleri (kırâat ilmi) üzerinde kitaplar yazmış ve Mâlik bin Enes, Yahyâ bin Sa'îd el-Ensârî ve Eyyûb-i Sahtiyânî'nin (radıyallahü anh) hadîslerini toplamıştır. Nahiv husûsunda da iki cild kitap yazmıştır. Eski Bağdâd'ı vatan edindi. Halîfe Mütevekkil zamanında Bağdâd'da Kâdı (hâkim) ta'yin edildi" buyurmuştur.

Aslen Basralı olan İsmail bin İshâk, Ahmed bin Ma'dil'den öğrenmiş olduğu Mâlikî fıkhında üstâd oldu. Mâlikî mezhebini ve İmâm-ı Mâlik'in üstünlüğünü Irak'ta yaydı. Çünkü, o zaman İmâm-ı Mâlik Medîne-i münevverede yaşadığından, Irak'ta pek tanınmıyor ve mezhebi de bilinmiyordu. Ayrıca Mâlikî mezhebini anlatan, bu mezhebin fıkhî usûllerini beyân eden eserleriyle de kendisinden sonra gelen Mâlikî âlimlere rehber oldu. İlk defa halîfe Mütevekkil zamanında Sivar bin Abdullah'ın vefâtıyla boşalan Bağdâd-ı Şarkî'ye (Kerh kasabası) halifenin emriyle kadı oldu. Hüküm vermekteki mâhirliği, ilimdeki derecesi, mes'eleleri halletmedeki şöhreti o kadar yayıldı ki, bir mecliste onun ismi zikr olunduğu zaman, hükmü hemen kabûl edilirdi. Zamanındaki müslümanlar Kâdı'l-kudât'ın (Baş hâkim) hükmünü bırakır, onun hükmüne uyarlardı. Vefât edinceye kadar Kâd'ıl-kudât'ın hükümlerine değil, onun hükümlerine uyuldu. Elli sene hiç vazîfesinden alınmadan kadılık yaptı. Çünkü o ilmiyle amel eden büyük bir âlim, fazîletler sahibi, müslümanların hâmisi (koruyucusu) olan bir zâttı. Zamanında Mâlikî mezhebi kendisinden sorulurdu.

Kendisi şöyle anlatıyor: Bir gün Yahyâ bin Eksem ve bir çok âlim Mâlikî mezhebindeki fıkhî bir mes'eleyi konuşurlarken yanlarına girdim, "İşte ehl-i Medine" dediler. Beni hürmet ile karşıladılar ve Yahyâ bin Eksem: "Muhakkak ki, Medine geldi" dedi. Ya'nî Medine fıkhını (Mâlikî fıkhını) en iyi bilen zât geldi. Bırakın hemen o mes'elenin cevâbını versin, demek istedi.

Abdullah bin Süleymân bin Vehb: "İki hadîs-i şerîf âliminin şöhreti her yere yayıldı. Bunlar, İsmail bin İshâk el-Ezdî ve Mûsâ bin İshâk el-Hatmî'dir. Bunlar öyle büyük zâtlardır ki, Allahü teâlâ yeryüzündekilere bir belâ vermeyi irâde ettiği zaman, onların duâsı bereketiyle o belâyı kaldırır" buyurmuştur. Ebü'l-Abbâs şöyle diyor: "İsmail bin İshâk'ın annesi vefât ettiği zaman, üzgün olarak hayvanıma bindim ve ona ta'ziye etmeğe gittim. Onun yanında Benî Hâşimîler (Peygamberimizin akrabaları), fıkıh âlimleri, adâlet sahibi olanlar ve büyük zâtlar vardı. Ona ta'ziyede bulundum. Annesini kaybetmenin üzüntüsünden dolayı gizleyemediği bir hâl ve titreme vardı. Ta'ziyeme şiirle cevap verdi, memnun olduğunu anladım."

Tefsîr, hadîs, fıkıh ve kırâat ilimlerinde çok kıymetli kitaplar te'lîf eden İsmail bin İshâk, bilhassa kırâat, sarf ve nahiv (Arapça dilbilgisi) husûsunda zamanına kadar te'lîf olunan eserleri içine alan ve hepsinden daha geniş eserler te'lîf etti. El-Müsned, hadîs kitabı, Ahkâm-ül-Kur'ân, Meâni'y-il-Kur'ân, Kitâb-ül-kırâat bunlardandır. Hâtib-i Bağdadî, "İsmail bin İshâk'ın fazîletine ve zamanının bir tanesi olduğuna, bu son iki kitabı şahitlik eder" buyurdu. Nahiv husûsunda yazmış olduğu kitabı ikiyüz cüz (kısım) olup, tamamlayamamıştır. Ayrıca Peygamberimizin üzerine Salevât-ı şerîfe getirmenin fazîletini anlatan bir kitap da yazmıştır.

İsmail bin İshâk; Abdullah bin Reca', İmrân el-Kattân, Amr İbni Abdullah, Kâbus bin Ebî Zabyân, Hazreti Âişe'den rivâyet ederek "Resûlullah (aleyhisselâm), seferde ve hazarda, hasta veya sıhhatli iken, sabah namazının sünnetini terk etmezdi" buyurdu.

İsmail bin İshâk; İsmail bin Ebî Üveys, Mâlik, Yahyâ bin Sa'îd, Sa'îd bin Müseyyib'den rivâyet etti: Sa'îd bin Müseyyib, "Muhakkak ki, "Allahü teâlâ tövbe edenleri mağfiret edicidir" âyet-i kerîmesi günah işleyip tövbe eden, sonra yine günah işleyip tövbe eden, sonra yine günah işleyip tövbe eden kimseler için nâzil oldu" buyurdu. İsmail bin İshâk; Fervî, Mâlik, Nâfî'den rivâyet ederek İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh), Hazreti Osman'ın (radıyallahü anh) şehîd edilmesinden sonra üzüntüsünden, doyasıya ağız tadıyla yemek yemediğini haber verdi.

---

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 284

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 625

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 443

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 178

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 261

6) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 105

7) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 92

8) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 72